

Валерій Гмирко

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
та кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів
(Дніпро, Україна)
співробітник Центру проблем правосуддя
та формування єдиної судової практики
Київського регіонального центру НАПрН України
gmyrkovp@gmail.com

DOI: 10.33498/Юсп-2019-09-031

УДК 343.14

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОНЦЕПТ ДОВЕДЕННЯ В СУДІ У РЕСТРУКТУРИЗОВАНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ (МЕТОДОЛОГІЧНІ ТЕЗИ-РЕФЛЕКСІЇ НА ТЕМУ ЧАСТИН 1–2 СТАТТІ 17 КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

АНОТАЦІЯ. У статті зазначається, що в пострадянській доктрині починає формуватися концептуальна методологічна гіпотеза про потребу реструктуризації кримінального процесу шляхом виведення підсистеми досудового провадження із загальної структури кримінального судочинства (кримінального процесу). Зазначається, що практичним наслідком цієї констатації має стати проведення диференційованого правового регулювання двох юридичних феноменів: 1) деформалізованої адміністративно-поліційної детективної діяльності з готування кримінального позову, здійснюваної під судовим контролем у формі поліційного дізнання; 2) діяльності суду з розгляду юридичних домагань сторони обвинувачення як кримінального позивача, здійснюваної у межах належної правової процедури (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, КПК України). Якщо пристати на цю наукову гіпотезу, то тоді поліційну версійну (проектно-пізнавальну) та обґрунтовальну діяльність можна кваліфікувати як підготовчу діяльність (підготовче провадження) сторони обвинувачення до доведення в суді її категоричного твердження про матеріальну та процесуальну підставність кримінального позову (частини 1, 2 ст. 17 КПК України). Тому феномен кримінального процесу пропонується розглядати як винятковий атрибут судової влади, оскільки “процес є лише там, де є обвинувачення та суд”.

Метою статті є спроба проблематизувати (узяти під сумнів) цей узвичаєний та освячений часом доктринальний *status quo*, а відповідно, запропонувати нові візії феноменів доказування й доведення у кримінальному процесі.

Автор вважає, що поняття “доведення” у судовому процесі можна визначити як спеціальне юридичне поняття на позначення різновиду аргументаційної мислєдіяльності сторони обвинувачення в суді з обстоювання *in merito* своєї правової позиції. Досліджується питання нормативної структури діяльності сторони обвинувачення з доведення в суді, яку створюють такі елементи: “об’єкт”, “мета”, “вихід-

© Валерій Гмирко, 2019

Валерій Гмирко

ний матеріал”, “спосіб”, “актор”, “засоби”, “продукт”. Підкреслюється, що репрезентована функціональна структура діяльності доведення сторони обвинувачення у суді реалізується в її процесі, в якому можна виокремити підготовчий, головний і кінцевий етапи. Підготовчий етап доведення, на думку автора, складається із таких елементів: 1) оголошення прокурором обвинувального акта; 2) одержання “роз’яснень” прокурора щодо обвинувального акта; 3) з’ясування позиції захисника щодо обвинувального акта; 4) з’ясування ставлення підсудного до висунутого обвинувачення; 5) з’ясування позиції захисника щодо прийнятності юридичної формули виступу підсудного. Головний етап процесу судового доведення складається із таких елементів: 1) вступна промова прокурора; 2) надання судові списку доказових матеріалів обвинувачення; 3) з’ясування позиції захисту щодо доказів, пропонуванних обвинуваченням; 4) дослідження доказів сторони обвинувачення; 5) вступна промова захисника; 6) надання судові списку доказів захисту; 7) з’ясування позиції обвинувачення щодо доказів, пропонуванних захистом; 8) дослідження доказів сторони захисту; 9) допит підсудного. Кінцевий етап судового доведення складається із кінцевих виступів сторін. Автор робить висновок, що оскільки основний масив аргументаційної роботи сторін із доведення й спростування у пропонованій схемі виконується в спеціально відведений для цього час, то завдання кінцевих промов полягає у тому, щоб стисло викласти результати критики правових позицій своїх опонентів і подати свої пропозиції щодо шуканого рішення суду. У межах виголошення кінцевих промов першою з них виступає сторона обвинувачення, другою – сторона захисту в особі захисника, сам підсудний із так званим “останнім словом” не виступає взагалі. Після закінчення промов сторони вручають судові їхні тексти.

Ключові слова: кримінальний процес; реструктуризація кримінального процесу; досудове провадження; кримінальний позов; судове провадження; засада змагальності; доказування; доведення в суді.

Не можна говорити про правосуддя, не розглядаючи питання, що є докази й доведення в судовому процесі. Поняття давно забуті нашим правосуддям і в наших підручниках із процесуального права, які відірвані від раціональних джерел.
(із книги “Дело Юкоса’ как зеркало русской адвокатуры”)

Починаючи виклад анонсованих рефлексій, зазначу, що для вітчизняної процесуальної доктрини погляд на кримінальний процес як на органічно цілісну систему діяльності, складену з чотирьох взаємопов’язаних підсистем (проваджень) – підготовчої (досудове провадження), головної (юрисдикційне провадження), судово-контрольної (провадження з перегляду судових рішень) та виконавчої (провадження з виконання судових рішень) – має характер доктринальної аксіоми, яка не спричиняє ані найменшого теоретичного сумніву в її науковій непорушності. Тому не дивина, що в теоретичному дискурсі загальним є твердження, що вони об’єднані спільною метою, ґрунтуються на тих самих процесуаль-

них засадах (ст. 129 Конституції України¹, ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)²) та існують у єдиному юридичному просторі, а їхні головні гравці, об'єднані узами позитивної кооперації, змагаються у єдиному пориві, прагнучи досягти об'єктивної істини в кримінальній справі. Звідси, зокрема, і ґрунт для аж такої глибоко закоріненої у доктрині й процесуальному законодавстві, а також у правовому мисленні вітчизняних правознавців непохитної переконаності, що *доказування* здійснюється на всьому полі кримінального процесу як замкненого єдиного цілого.

Метою дослідження є спроба проблематизувати (взяти під сумнів) цей узвичаєний та освячений часом доктринальний *status quo*, а отже, запропонувати нові візії феноменів доказування та доведення у кримінальному процесі.

Переходячи до викладу суті питання, зазначимо, що результати діяльнісної рефлексії теоретичних позицій, репрезентованих у працях, зокрема, таких процесуалістів, як М. Полянський, О. Александров, М. Балалаєва, А. Верещагіна, С. Вершиніна, І. Демідов, А. Машовець, М. Шумило³, дають змогу зробити висновок, що в пострадянській процесуалістиці *step by step* починає визрівати концептуальна методологічна гіпотеза про потребу *реструктуризації* кримінального процесу шляхом виведення підсистеми досудового провадження із загальної структури кримінального судочинства (кримінального процесу). Інакше кажучи, феномен кримінального процесу пропонується розглядати як *винятковий атрибут судової влади*, з тим що “процес є лише там, де є обвинувачення та суд” (О. Александров). Ця констатація логічно передбачає проведення *диференційованого* правового регулювання двох юридичних феноменів: 1) *деформалізованої* адміністративно-поліційної *детективної* діяльності з готування кримінального позову, здійснюваної під *судовим контролем* у формі поліційного дізнання, та 2) діяльності суду з розгляду юридичних домагань сторони обвинувачення як кримінального позивача, здійснюваної у межах *належної правової процедури* (ст. 2 КПК України). Тому, якщо пристати на цю обґрунтовану наукову гіпотезу, то тоді поліційну *версійну* (проектно-пізнавальну) та *обґрунтовальну* діяльність, спрямовану на: 1) одержання, перевіряння, оцінювання та використання доказових матеріалів; 2) проведення з їхньою допомогою досудової реконструкції образу розслідуваної події; 3) формування правової по-

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (дата звернення: 17.08.2019).

² Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> (дата звернення: 17.08.2019).

³ Детальніше про це див.: В Гмирко, ‘Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: the attempt of dogmatic Shawshank Redemption?’ [2018] 1(20) Правова позиція 21-36.

Валерій Гмирко

зиці обвинувальної влади, а також 4) обґрунтування висновку про доведеність підстав для звернення прокурора з кримінальним позовом до юрисдикції, можна кваліфікувати не як *доказування*, а як *підготовчу діяльність* (підготовче провадження) сторони обвинувачення до доведення в суді категоричного твердження про його матеріальну та процесуальну підставність (частини 1, 2 ст. 17 КПК України). Або *vice versa* як готування сторони обвинувачення до виконання свого юридичного обов'язку довести в суді рацію своєї правової позиції, оскільки *e incumbit probatio, qui dicit, non qui negat*.

У цьому контексті хотів би спеціально звернути увагу читача на те, що ця, опрацьована німецькою теоретичною думкою XIX ст., а отже, рецепційована й культивована російсько-радянською теорією доказів схема доказування як “умовна юридична конструкція” (С. Пашин), мала б відображати передовсім *нормативний* зміст суті й етапів роботи з процесуальними *доказами*, а не доведення як інтелектуальної роботи з обстоювання правової позиції обвинувача в суді. Як на мене, німецькі процесуалісти послідовно розрізняли діяльність *доказування* як нормативно врегульовану *царину* роботи з доказами й процедури *логічного доведення*, здійснювані за правилами формальної логіки. У післяжовтневий період у радянській науці в зв'язку з визначенням функції суду як знаряддя боротьби зі злочинністю на тлі очевидної неприязні влади до логіки як засобу організації справного мислення, а також домінуванням *інформаційного підходу* до розуміння доказування, відбувся процес *поглинання* логічного “доведення” юридичним “доказуванням”. Тому ризикну висловити твердження, що в результаті цього обвинувальною владою сьогодні *втрачено* навички роботи з логічного обґрунтування на загал і в суді зокрема, наслідки чого можна побачити в численних плодах обвинувальної діяльності прокурорів у вітчизняних судах. *Inter alias* можна також зауважити, що вивчення праць із методології історичного пізнання засвідчує, що історики в своїх дослідженнях (утім, як фізики, хіміки, біологи *тощо* – у своїх) не вживають термін “доказування”. Мабуть, річ у тому, що в них немає обов'язку публічного обстоювання своїх наукових висновків і тверджень. Тому юрист має усвідомлювати, що процедури логічного доведення/спростування є неодмінним атрибутом будь-якої пізнавальної мислєдіяльності на загал (історичної, юридичної тощо). Дотично ж до юридичної сфери, то тут воно слугує сторонам знаряддям або виконання юридичного обов'язку, або юридичного тягаря в часі публічного обстоювання в суді своєї позиції щодо доведеності/недоведеності певних тверджень у справі.

Тоді вельми коротко поняття *доведення* в судовому процесі можна спробувати визначити як спеціальне *юридичне поняття* на позначен-

ня різновиду аргументаційної мислєдїяльностї⁴ сторони обвинувачення (*Beweisführer*) у судї з обстоювання *in merito* своєї правової позиції з метою схилити суд до визнання його рації; зміст цього поняття можна розкрити, вказавши на такі, зокрема, його основні *характеристики*.

Адресатом доведення (*Beweisdestinatär*) є суд, якого обвинувачення має переконати в обґрунтованості висновку про *доведеність* підстав учиненого ним кримінального позову, оскільки саме суд має компетенцію ухвалювати шукане сторонами рішення. Тому прокурор як процесуальний керівник, дбаючи про перспективу виграшу справи в судї, повинен регулярно здійснювати так званий *рефлексивний вихід*, тобто спробувати подивитися на майбутню ситуацію очима суду; юристи-практики (передусім захисники) добре знають, що кожен із *інституційних* учасників процесу дивиться на ситуацію з власної процесуальної позиції, а не з позиції такого собі індиферентного “стороннього спостерігача”.

Далі хотів би наголосити, що про доведення можна вести мову лише в разі наявності юридичної суперечки між сторонами з приводу предмета кримінального позову як *conditio sine qua non* можливості діяльності доведення. Тому зрозуміло, що звернення до змагального способу доведення зумовлено саме наявністю юридичної суперечки між сторонами. Якщо ж означеної немає, наприклад, коли обвинувачений, визнаючи свою провину, визнає тим самим кримінальний позов, то, ясна річ, відповідно до вимоги *adversarial principle* зникає й потреба в самому доведенні. Тому в змагальному процесі суд має ухвалити вирок без дослідження доказових матеріалів, обмежившись встановленням юридичного *факту* свідомого й добровільного характеру визнання вини підсудним: і на те немає ради, адже такі правила судової гри. Обвинувач у цій ситуації повинен надати судові матеріали на *підтвердження* факту правопорушення й причетності до нього підсудного, а захисник, виконуючи обов’язок речника законних прав та інтересів свого довірителя, може, приміром, подавати доказові матеріали, які потрібні для юридично коректного визначення міри покарання. Тобто в цьому випадку може йтися не про *доведення*, а про *аргументаційну* діяльність сторін, орієнтовану на досягнення мети взаємовигідним шляхом у перебігу *нарадчого* судового дискурсу⁵.

⁴ Аргументацію слїдами І. Герасимової і М. Новоселова я розглядаю як мистецтво підведення підстав під якусь думку або дію (їхнє обґрунтування), спосіб переконання кого-небудь за посередництвом значущих аргументів із метою їхнього публічного захисту, спонукання до певної опїнії про них, визнання чи роз’яснення. Вони слушно наголошують, що аргументація завжди *діалогїчна* й ширша від логїчного *доведення* (яке, за свою суттю, *безособове* й *монолїгїчне*), оскільки аргументація асимілює не лише “техніку мислення” (власне, логїку), а й “техніку переконання” (мистецтво підкоряти думку, почуття і волю людини). Див.: І Герасимова і М Новоселов, ‘Аргументація как методология убеждения’ (2003) 10 Вопросы философии 72-84.

⁵ Див.: І Васильянова, ‘Особенности аргументации в судебном дискурсе’ (автореф дисс канд филолог наук, Калужский государственный педагогический университет им К Э Циолковского 2007).

Валерій Гмирко

Діяльність доведення – на відміну від закритої *інквізиційної* діяльності обґрунтування на досудовому поліційному дізнанні – має *публічний* (відкритий) характер, відбуваючись у присутності судової аудиторії.

Доведення здійснюється в контексті судової *комунікації* сторін і суду, коли доказові матеріали, які надають сторони, обговорюються, піддаються критиці й контркритиці, перетворюючись із *матеріалів* на кримінальні судові *докази*.

Доведення відбувається в організаційно-правовій формі *негативної кооперації* сторони обвинувачення й захисту, коли два *протагоністи* як речники двох протилежних інтересів змушені *volens-nolens* “грати” за процесуальними правилами, щоб досягти шуканого для них результату.

Доказова й спростувальна активності сторін здійснюються під контролем суду, який як процесуальний *арбітр* наглядає за додержанням вимог належної правової процедури (ст. 2 КПК України), тримаючи сторони в шорах встановлених правил.

Основні параметри діяльності сторони обвинувачення, визначення стратегії і тактики доведення вичерпно задаються стандартом доведення “поза розумним сумнівом” (ч. 2 ст. 17 КПК України).

З огляду на те, що суд не є стороною процесу, то він, на відміну обвинувачення, входить у справу, не маючи *жодної* правової позиції *in merito* кримінального правового конфлікту, не маючи, отже, й жодного юридичного *обов’язку* доводити що-небудь і кому-небудь. Але, будучи відповідальним суб’єктом ухвалення законного, обґрунтованого й умотивованого судового рішення (ст. 370 КПК України), він повинен виконати юридичний обов’язок – з’ясувати обставини події, тобто здійснити їхню пізнавальну реконструкцію. А це можливо не інакше, як за *посередництвом* діяльності доведення сторони обвинувачення й діяльності спростування сторони захисту, які для суду є його засобами пізнавальної й аргументаційної діяльності. Спираючись на фактичні дані, одержані в результаті діяльності сторін, суд пізнає минулу подію й створює її власну *картину*, формуючи таким чином *власну* правову позицію по суті кримінального позову сторони обвинувачення. Тому спільним для діяльності сторін буде пізнавальна й аргументаційна діяльність суду. Остання немов би “втягує” обвинувачення й захист у власну діяльність у характері засобів її діяльності. Можна припустити, що функція (призначення) доказової діяльності сторони обвинувачення (у коопераційному “тандемі” зі спростувальною діяльністю сторони захисту) полягає саме в тому, щоби бути засобом діяльності суду з ухвалення ним шуканих процесуальних рішень.

Нормативна структура діяльності доведення в суді. Якщо брати до уваги, що доведення в кримінальному процесі являє собою мислєдїяль-

ність, то її нормативну структуру⁶ можуть створювати такі елементи⁷: “об’єкт”, “мета”, “вихідний матеріал”, “спосіб”, “актор”, “засоби”, “продукт”. Коротко розглянемо зміст кожного з них.

Отже, як *об’єкт* діяльності доведення, тобто як те, стосовно чого або навколо чого в суді здійснюється ця діяльність, пропонуємо розглядати *стверджувальне* судження сторони обвинувачення про *доведеність* підстав кримінального позову. Інакше кажучи, якщо – з логічного погляду – обвинувачення, готуючи на досудовому провадженні кримінальний позов, має сформулювати істинне *знання* про праворелевантні факти та обставини кримінального провадження (ч. 1 ст. 91 КПК України), то вже в суді вона має, як зазначає А. Конверський, довести, що ці *факти* насправді мають місце бути⁸. Тому слушно наголошує В. Нікітаєв, що обвинувачення має юридичний *обов’язок* довести судові не “фактичну сторону”, не те, що “було в дійсності”, а *обвинувачення*, тобто *обґрунтованість* свого твердження, що подія інкримінованого правопорушення мала місце, діяння вчинив підсудний, підсудний є осудний і винуватий⁹. Фактична ж сторона, тобто те, що могло відбутися “насправді”, “в дійсності”, була об’єктом пізнавально-реконструкційної діяльності обвинувачення на позасудовому розслідуванні, результатом чого стало створення власної історії (версії) минулої події. Таким чином, реконструювавши минулу подію, обвинувачення повинно довести в суді висновок про доведеність підстав своїх позовних домагань.

Якщо йдеться про *мету* діяльності доведення сторони обвинувачення, то, як видається, у межах змагальної процедури вона має суто прагматичний характер і полягає в тому, щоб *переконати* суд в обґрунтованості її висновку про юридичну доведеність підстав учиненого кримінального позову відповідно до вимог зобов’язуючого стандарту доведення (ч. 2 ст. 17 КПК України), тобто “поза розумним сумнівом”. Якщо на досудовому провадженні діяльність поліцейських детективів мала на меті реконструювати минулу правно-релевантну подію, то в суді аргументаційна діяльність публічного обвинувача спрямована на *переконання* суду

⁶ У діяльній методології стверджується, що ядро *нормативної* (обов’язкової) структури діяльності, тобто те, без чого неможливо уявити діяльність як культурний феномен, становить такі елементи: *об’єкт* діяльності, *мета* й *засоби*. Див. про це: П Щедровицкий, ‘Как современный управленец формирует картину мира. Цикл лекций в НИТУ МИСИС. Москва, 2010-2011’ (Центр гуманітарних технологій, 17.01.2013) <<https://gtmarket.ru/library/articles/5547>> (дата звернення: 11.08.2019).

⁷ У системомислєдїяльній методології зазначені елементи називаються “функціональні місця”, кожне з яких має власне матеріальне наповнення й виконує своє призначення (функцію) “бути чимось для чогось” у конкретній діяльності.

⁸ Див.: А Конверський, *Логіка: підручник* (Київський університет 2017) 362-89.

⁹ Див.: В Нікітаєв, ‘Проблемные ситуации уголовного процесса и юридическое мышление’ [1996] 1(2) Состязательное правосудие. Труды научно-практических лабораторий 297. Подібним чином висловлюється й Д. Хачатурян, підкреслюючи, що предметом ‘судового дослідження є власне доведеність обвинувачення’. Див.: Д Хачатурян, ‘Гносеологические основы оправдательного приговора как метод определения предмета судебного познания’ [2016] 2(72) Государство и право 188-9.

Валерій Гмирко

в доведеності поліційно-прокурорських висновків по суті обстоюваного кримінального позову.

Зі свого боку як *вихідний матеріал*, тобто те, з допомогою чого в перебігу діяльності доведення створюється її продукт, можна розглядати доказові *матеріали*, надані стороною обвинувачення, а також *нові* матеріали, одержані в судовому засіданні, як із доказової ініціативи сторони, так і з *субсидіарної* активності суду. Спеціально акцентую увагу на тому, що сторона обвинувачення подає судові не докази, а *доказові матеріали* (об'єкти, зазначені в ч. 2 ст. 84 КПК України), які мають шанси трансформуватися в кримінальні судові докази (частини 1, 2 ст. 23, ч. 4 ст. 95 КПК України) як спільне надбання суду й сторін, одержане у межах належної правової процедури.

Далі. Як *спосіб* здійснення діяльності доказування, тобто як її нормативний регулятор, покликаний забезпечити сторонам досягнення шуканого результату – схилити суд на свій бік, – пропоную розглядати засаду *змагальності* (ст. 22 КПК України). Вона, образно кажучи, “розставляє” учасників доказування на свої “бойові позиції”, даючи їм у руки потужну зброю процесуальної боротьби – можливість використовувати критику й контркритику. Тому *змагатися* в суді означає не що інше, як можливість виборювати власну рацію, піддаючи критиці позицію свого процесуального опонента.

З наведеного випливає, що *актором*, тобто учасником процесу, який здійснює діяльність доведення в суді (*Beweisführer*), є її “носієм”, буде сторона обвинувачення. Як уже зазначалося, обстоювальна діяльність сторони обвинувачення відбувається у межах *негативної кооперації* зі спростувальною діяльністю сторони захисту під контролем арбітральної діяльності суду. Тим самим має забезпечуватися баланс професійних позицій учасників такої кооперації, адже на кожного з них покладається виконання конкретно визначених *функцій*, як того *окремого*, що забезпечує справність *цілого*, тобто кооперації двох діяльностей, без чого змагальний процес не до помислення. Тому на суд як арбітра покладається функція “оцінювача”, на сторону обвинувачення – “пропонента”, а на сторону захисту – “опонента”. *Способом* реалізації функцій сторін є, як вже зазначалося вище, обґрунтована критика/контркритика. Сумарно цю *функціональну конструкцію* можна уявити таким чином. Сторона обвинувачення як “пропонент” виступає в процесі від імені держави, *пропонує* судові прийняти її рацію щодо *доведеності* факту події згодного злочину, причетності підсудного до його вчинення та винуватості останнього тощо. Інакше кажучи, процесуальний “пропонент” має здійснювати цю акцію, вдаючись до критики *презумпції невинуватості*.

www.pravoua.com.ua

Зі свого боку, як цього вимагає логіка змагального процесу, висновок сторони обвинувачення про доведеність винуватості підсудного мусить обов'язково піддаватися кваліфікованій юридичній критиці з боку процесуального “опонента” – сторони захисту. Це зумовлено тим, що остання, не маючи силою презумпції невинуватості юридичного обов'язку доказувати невинуватість свого довірителя (адже вона презюмується без доведення), повинна під загрозою програшу справи, пов'язаної, відповідно, з можливими іміджевими (репутаційними) ризиками для неї, нести *тягар спростування* тверджень сторони обвинувачення як виконання *ситуаційної праксеологічної повинності*.

З наведеного видно, що процесуальні “пропонент” і “опонент” об'єктивно створюють для суду логічну ситуацію “виключеного третього”, тому щоб шальки терезів таки схилились у бік рації однієї з них, суд має поводити себе як процесуальний неупереджений “оцінювач” обстоюваних позицій. Тому він, зважаючи на вимоги презумпції невинуватості, повинен розпочати оцінювання позицій сторін передовсім із критики стверджувальних суджень *обвинувача* як виконавця функції процесуального “пропонента”. Залежно від результатів проведеної критики суд як оцінювач або погоджується із запропонованою стороною обвинувачення аргументацією, вдаючись, таким чином, до критики спростувальної позиції сторони захисту, або ж приєднується до доводів “опонента”, бо ж знову *tertium non datur*. Тут треба однозначно позиціонуватися: суд не може діяти як *активний самостійний дослідник*, затим що правова держава покладає юридичний обов'язок проведення пізнавально-правної реконструкції певної праворелевантної події на сторону обвинувачення, яка – презюмується – має всі потрібні можливості для виконання цієї функції. Тому суд має діяти лише в межах субсидіарної пізнавальної активності в рамках можливостей, визначених процесуальним законом, не перетворюючись тим самим на пресловутого *суддю-інквірента*.

Якщо йдеться про питання *засобів діяльності* доведення, то в характері її засобів можна розглядати *систему* як правових, так і неправових функціонально спрямованих *знань і технік*, які використовуються *сторонами* в суді в перебігу обстоювання своїх висновків *in merito*. Треба також підкреслити, що суд, здійснюючи власну пізнавально-реконструкційну й оцінювальну діяльність також повинен мати засоби її справного здійснення.

У характері *продукту* діяльності доведення пропонується розглядати сукупність репрезентованих стороною обвинувачення *доказових матеріалів*, яким суд дав позитивну оцінку на предмет можливості їхнього використання як кримінальних судових *доказів*, а також *логічних доводів*,

Валерій Гмирко

наведених на підтримку висновків обвинувальної влади про доведеність шуканих фактів і обставин кримінального провадження. Ці продукти суд може використати на обґрунтування власної правової позиції *in merito* заявленого стороною обвинувачення кримінального позову. Тим самим суд підтверджує факт виконання стороною обвинувачення юридичного обов'язку, передбаченого ч. 2 ст. 17 КПК України. Інакше кажучи, кримінальний позов як проєкт сторони обвинувачення реалізується в суді у вигляді конкретного практичного результату, за яким оцінюється праксеологічна справність¹⁰ діяльності доведення стороною обвинувачення в суді.

Процес доведення. Репрезентована вище функціональна структура діяльності доведення стороною обвинувачення в суді реалізується в її процесі, в якому можна виокремити *підготовчий, головний і кінцевий* етапи. Сам процес доведення як аргументаційна мислєдіяльність сторони обвинувачення реалізується у межах належної правової процедури¹¹, яка ґрунтується на послідовній і повній реалізації вимог засади змагальності й безпосередності.

І. Підготовчий етап процесу доведення в суді

Як на мене, він повинен мати такі складові: 1) оголошення прокурором обвинувального акта; 2) одержання “роз'яснень” прокурора щодо обвинувального акта; 3) з'ясування позиції захисника щодо обвинувального акта; 4) вияснення ставлення підсудного до висунутого обвинувачення; 5) з'ясування позиції захисника щодо прийнятності юридичної формули виступу підсудного.

1. *Оголошення обвинувального акта прокурором.* Обвинувач виголошує цей підсумковий акт поліцейного дізнання, тим самим публічно позначаючи *доказову тезу*, яку він повинен рішуче доводити. Прокурор, викладаючи свою версію (*story*) певної праворелевантної події, “розмічену” рамкою кримінально-правної кваліфікації, інформує тим самим суд і аудиторію, щоб вони могли дізнатися, який саме відбувся кримінальний правовий конфлікт, яку він має юридичну (кримінально-правну) назву, а також хто є “справцем” згодного злочину.

¹⁰ Як зазначає А. Мазуркевич, *справність* діяльності полягає у використанні всього того, що доконечне для реалізації поставленої мети, й одночасно в уживанні лише тих засобів, використання яких є доконечне для досягнення цієї мети. Див.: A Mazurkiewicz, ‘Sprawność działania – interpretacja teoretyczna pojęcia’ (2011) 20 Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy 56.

¹¹ У своїх міркуваннях про належну правову процедуру доведення я спирався на досвід дослідження доказів у кримінальному процесі в судових процедурах країн *common law*, а також особливостях практики його реалізації в сучасній японській процедурі, яка підкрює своєю раціональністю, логічністю, а також інтенцією встановити чіткі й гострі межі для діяльності сторін, запобігаючи свавіллям суду й зловживанням сторін. Див., зокрема: Н Волосова и М Волосова, *Уголовно-процессуальное законодательство Японии: сравнительное исследование* (Юрлитинформ 2016).

2. Одержання “роз’яснень” прокурора щодо обвинувального акта. Інститут “роз’яснень” прокурора, як мені відомо, існує лише в кримінальному процесі Японії, де буквально він означає “коментар”, тобто уточнення сенсу окремих положень обвинувального акта. Використання цього інституту як прояву засади *favor defensionis* дає змогу стороні захисту ще до розгляду питання про ставлення підсудного до обвинувачення звертатися через суд до процесуального пропонента з вимогою прилюдного “роз’яснення” змісту обвинувального акта. Це дає можливість стороні захисту вже на самому початку судового процесу обрати певну *тактику*, з допомогою якої можна піддати сумнівові найбільш уразливі сторони обвинувачення. Вимога роз’яснення положень обвинувального документа вже від початку має на меті для захисту розпочати *деструкцію* планів обвинувачення й звернути увагу суду на ті моменти, навколо яких точитиметься подальша процесуальна боротьба, що цілком відповідає парадигмі сучасного змагального процесу.

3. З’ясування позиції захисника щодо обвинувального акта. Після заслуховування відповідей прокурора з приводу роз’яснень обвинувального документа суд надає можливість захиснику виступити з його оцінкою.

4. Вияснення ставлення підсудного до висунутого обвинувачення. Після виголошення вступних промов і роз’яснень прокурора, голова в справі звертається до підсудного, запитуючи його, чи хоче він що-небудь сказати з приводу обвинувального висновку; водночас він роз’яснює підсудному його право зберігати мовчання, а в разі його відмови від цього права – правові наслідки сказаного на цьому юридичному дійстві.

5. З’ясування позиції захисника стосовно прийнятності юридичної формули виступу підсудного. Вислухавши пояснення підсудного щодо висунутого обвинувачення, голова в справі звертається до захисника з запитанням, чи вважає той прийнятною юридичну формулу, в яку може вкласти відповідь підсудного про його ставлення до обвинувачення? Йдеться про з’ясування питання, чи правильно, на думку захисника, його довіритель розуміє суть інкримінованого.

II. Головний етап процесу судового доведення

Після завершення вступної частини доведення починається його головний етап. Завдання цього етапу полягає у виготовленні з доказових матеріалів, наданих сторонами, кримінальних судових доказів, визначення їхнього характеру як логічних аргументів. Проте його *справжнім sancta sanctorum* є публічна *демонстрація* наявності логічного зв’язку між обстоюваними/спростовуваними тезами як твердженнями про встановленість *factum probandum* та *аргументами (factum probans)*, якими сторони хочуть довести наявність згаданого зв’язку. Процедурний зміст

обговорюваного етапу складаються із таких частин: 1) вступна промова прокурора; 2) надання судові списку доказових матеріалів обвинувачення; 3) з'ясування позиції захисту щодо доказів, пропонувані обвинуваченням; 4) дослідження доказів сторони обвинувачення; 5) вступна промова захисника; 6) надання судові списку доказів захисту; 7) з'ясування позиції обвинувачення щодо доказів, пропонувані захистом; 8) дослідження доказів сторони захисту; 9) допит підсудного; 10) розгляд клопотань про доповнення доказового матеріалу.

1. *Вступна промова прокурора.* Залим що праворелевантну подію вже поліцією розслідувано, тобто перебіг скоєння кримінального правопорушення поліцією реконструйовано, прокурор виголошує репрезентаційну промову, стисло викладаючи зміст своєї позиції. У ній він висвітлює: 1) установочні дані підсудного; 2) підготовчу фазу злочину; 3) початкову фазу злочину; 4) кульмінаційну фазу злочину; 5) посткримінальну фазу злочину. Оскільки зі вступної промови прокурора суд і аудиторія вперше дізнаються про загальний зміст правової позиції обвинувачення, прокурор як репрезентант державної меґамашини кримінального переслідування має затурбуватись, щоб у доказовій інтродукції чітко, ясно й стисло висвітлити зміст обвинувальної тези та зазначити ті доказові матеріали, за допомогою яких вона має намір обґрунтувати підставність кримінального позову, задемонструвати свою готовність і рішучість досягти поставленої мети з допомогою відповідних доказів і доводів.

Потреба такого підходу зумовлена тим, що сторона обвинувачення має налагоджувати належну комунікацію між нею, захистом й судом ("хто ясно мислить, той зрозуміло викладає, а той, хто слухає, однозначно розуміє сенс висловленого"), роблячи перші кроки з організації "слушного" напрямку мислєдіяльності суду та сторони захисту, допомагаючи судові в сприйнятті тематично підготовлєних доказових матеріалів у процесі їхнього майбутнього дослідження.

2. *Надання судові списку доказових матеріалів обвинувачення.* Закінчивши викладення власної правної позиції, сторона обвинувачення передає судові список *документальних* та *речових* доказових матеріалів, які вона має намір використати на доведення власної правної позиції. Перелік доказових матеріалів структурується під *тематичні* позиції вступної промови прокурора.

3. *З'ясування позиції сторони захисту щодо доказів, пропонувані обвинуваченням.* Засада *audiatur et altera pars* вимагає від суду надати можливість стороні захисту висловити свою думку щодо належності й допустимості доказових матеріалів, пропонувані обвинуваченням, а також можливості задовольнитися оголошенням основного змісту

документальних доказів без допиту відповідних процесуальних персонажів. Це обмеження вимоги *засади безпосередності* є водночас доказовою *концесією* на користь *засади диспозитивності*. Суд, заслухавши думки сторін, не відкладає їх у довгу шухляду, а відразу вирішує поставлені питання по суті.

4. *Дослідження доказів сторони обвинувачення*. Гадаю, що прокурор має подавати свої доказові матеріали, додержуючись зазначеної нижче *послідовності* їх репрезентації:

- оголошення основного змісту (процесуального резюме) документальних доказових матеріалів, щодо яких між сторонами попередньо досягнуто консенсусу стосовно їхньої належності й допустимості, а також можливості обмежитися оголошенням у суді їхнього основного змісту. Підкреслюю, що в межах цієї процедури обвинувачення оголошує назву відповідного “документального доказу” та вельми стисло зазначає його основний зміст, тобто він “проговорюється”, трансформуючись із поліційного матеріалу на судовий кримінальний доказ;

- дослідження речових доказів. У перебігу дослідження речових доказів одночасно здійснюється й допит відповідних фахівців;

- дослідження висновків судових експертиз. У межах дослідження висновків судових експертиз здійснюється й допит відповідних експертів як із боку обвинувачення, так і з боку захисту.

- дослідження особових доказів. Першим тут допитується потерпілий як ініціатор кримінального позову (його законний представник), а далі відповідні свідки.

5. *Вступна промова захисника*. Маючи повне уявлення про зміст репрезентаційної промови сторони обвинувачення, а також про зміст анонованих доказів, захисник має *право*, але не юридичний обов’язок (це ще один із проявів *засади диспозитивності* та *favor defensionis*) виступити з власною репрезентаційною промовою. Тому, з огляду на такі тактичні міркування, а передовсім залежно від того, чи визнає його довіритель свою вину, захисник у кожному конкретному випадку *вирішує*, виголосити цю промову чи ні.

6. *Надання судові списку доказових матеріалів захисту*. Якщо захисник *вирішив* виголосити вступну промову, то по її закінченні він передає судові список доказових матеріалів, що їх він має намір використати на *доведення* власної правової позиції. У разі ж, коли він вирішив не користуватися цим правом, тоді він обмежується наданням судові списку тих доказових матеріалів, які захисник пропонує дослідити в інтересах свого довірителя. Цей список, як і в разі зі списком доказових матеріалів обвинувача, також має бути структурований під відповідні тематичні рубрики (тези).

Валерій Гмирко

7. *З'ясування позиції сторони обвинувачення стосовно доказових матеріалів, пропонувані захистом.* Прокурор, маючи уявлення про зміст вступної промови захисника, а також про зміст анонсованих ним доказових матеріалів, дає власну оцінку: а) належності й допустимості доказів, пропонувані його процесуальним опонентом, а також б) можливості задовольнитися оголошенням основного змісту документальних доказів. Суд, вислухавши думки сторін, відразу вирішує поставлені питання по суті.

8. *Дослідження доказів сторони захисту.* На мою думку, захисник має подавати свої докази, додержуючись такої послідовності їхньої репрезентації:

- дослідження речових доказів. У перебігу дослідження речових доказів одночасно здійснюється й допит відповідних фахівців;
- дослідження висновків судових експертиз. У межах дослідження висновків судових експертиз здійснюється й допит відповідних експертів;
- дослідження особових доказів (свідки зі сторони захисту).

9. *Допит підсудного*¹². Якщо підсудний погодився свідчити у власній справі, то суд ще раз роз'яснює йому доказове значення його свідчень, після чого основний допит підсудного як свідка захисту здійснює спочатку його адвокат, потім прокурор у межах процедур *основного* та *перехресного* допитів.

10. *Розгляд клопотань про доповнення доказового матеріалу.* Після закінчення допиту підсудного сторони можуть звернутися до суду з клопотаннями про доповнення доказового матеріалу; у цьому разі суд, вислухавши думки сторін, вирішує по суті заявлених клопотань.

III. Кінцевий етап судового доведення

Кінцеві виступи сторін. Після виконання доказових дій, пов'язаних із доповненням доказового матеріалу, суд оголошує дослідження доказів закінченим і надає сторонам перерву для підготовки кінцевих промов. Вона потрібна для того, щоби виготовлений у перебігу головного доказового провадження інформаційний продукт "відлежався" у свідомості сторін, а отже, був би підданий критичній рефлексії. Перерва також є доконечною й для виготовлення сторонами на призначений судом час закінчення процесу текстів своїх промов. У зв'язку з цим варто наголосити, що оскільки основний масив *аргументаційної* роботи сторін із доведення та спростування у пропонованій схемі виконується у спеціально відведеному для цього часі¹³, то призначення кінцевих промов полягає

¹² У частині 1 ст. 351 КПК України зазначено, що 'обвинуваченого першим допитус прокурор, а потім захисник'. Як відомо, в змагальному процесі обвинувачений (підсудний) є свідком захисту, тому першим допитується його захисником. Тому зміст цієї частини має бути законодавчо скоригований.

¹³ Див.: А Воробьев и другие, "Дело Юкоса" как зеркало русской адвокатуры: комплексное исследование в защиту российской адвокатуры и правосудия (Цитатель 2008).

в тому, щоб стисло викласти результати критики правових позицій своїх опонентів і подати свої пропозиції щодо шуканого рішення суду. У межах виголошення кінцевих промов першою виступає сторона обвинувачення, а наступною – сторона захисту в особі захисника, сам підсудний із так званім “останнім словом” не виступає. Після закінчення промов сторони вручають судові їхні тексти.

Висновки. Завершуючи свої методологічні *рефлексії*, хотів би зробити певні *висновки* та торкнутися *перспектив* подальших досліджень проблеми реструктурованого (змагального) судового процесу.

Я налаштований думати, що гіпотеза про *реструктуризацію* кримінального процесу, висунена І. Демідовим, заслуговує на серйозну увагу й підтримку процесуальної спільноти та її подальше ґрунтовне опрацювання, оскільки вона створює можливість для *проблематизації* таких основоположних *понять* теорії сучасного “мішаного” кримінального процесу, як “кримінальний процес”, “структура кримінального процесу”, “мета кримінального процесу”, “судове провадження”, “доказування у кримінальному провадженні”, “змагальність і диспозитивність кримінального процесу” тощо. Результатом подібної проблематизації може бути як розвиток уже “усталених” теоретичних понять, так і виникнення нових, що в підсумку забезпечуватиме розвиток науки кримінального процесу, а на її “виході” – формування нових практичних застосувань. Як слушно наголошується у діяльній методології (Г. Щедровицький), для того, щоб ми могли *практикувати*, тобто, щоби в нас були *грамотні* педагоги, психіатри, інженери (й юристи – В. Г.), здатні бачити й діяти, треба в процесі їхнього навчання в школі й у виші “начиняти” їхні голови *правильними поняттями*.

Реструктуризація актуальної моделі вітчизняного “мішаного” кримінального процесу шляхом виведення закладу досудового провадження із системи кримінального судочинства дасть змогу, *по-перше*, покласти край абстрактним, а тому й *контрпродуктивним проектам* створення такого собі унікального феномена змагального процесу, здатного забезпечити рівною мірою реалізацію як суспільного, так і приватного інтересу, а *по-друге*, створить можливість для формування *теоретико-методологічних основ* створення *деформалізованого* поліцейного дізнання, де повноваження прокурора будуть обмежені рамками його компетенції з готування кримінального позову; дії ж поліції з *обмеження* конституційних прав і свобод людини мають перебувати під надійним *судовим контролем*.

Наукова гіпотеза про *реструктуризацію* кримінального процесу, а також згадування законодавця у пунктах 1 і 2 ч. 1 ст. 129 Конституції Украї-

Валерій Гмирко

ни, відповідно, про “забезпечення доведеності вини” і “змагальність сторін та свободу в наданні ними суду *своїх* доказів і у доведенні перед судом їх переконливості” ставить перед процесуальною наукою завдання *демаркації* понять та інститутів “доказування” і “доведення” та їхнього наповнення *адекватними* смислами. *Перше* з них можна з огляду на його давню “прописку” в доктринальному й практичному узусі використовувати на позначення закритої, переважно *криміналістичної* проектно-пізнавальної та обґрунтовальної діяльності обвинувальної влади з формування *доказових матеріалів* у перебігу готування нею *кримінального позову*; натомість *друге* пропонується використовувати на позначення публічної діяльності сторони обвинувачення з обстоювання своєї правової позиції щодо *доведеності* в судовому процесі *factum probans* і *factum probandum*.

Як на мене, пропоноване “розведення” понять “доказування” і “доведення” також закладає потребу зміни в підготовці юристів, які розуміють філософію змагального судового процесу та спроможні ефективно грати за його правилами. Може йтися передусім про *радикальні* зміни в ставленні до організації викладання таких дисциплін, як, зокрема, формальна логіка, логіка доведення, теорія оцінювання, судова риторика, психотехніка мовленнєвого доведення та спростування, теорія ухвалення процесуальних рішень, теорія ймовірності тощо.

Видається *перспективним* дослідження проблеми *стандартів доведення* у змагальному судовому процесі. Якщо сьогодні увагу вітчизняних процесуалістів приваблює передовсім тематика, пов’язана переважно з опануванням *теоретичної* сторони цієї проблеми (поняття стандартів, їхня класифікація, роль у доведенні) на матеріалі доктрини й судової практики таких країн, як Англія і США, то життя вже починає ставити питання суто “технологічного” характеру, тобто як, яким чином стандарти доведення мають використовуватися у *практичній* діяльності, як ухвалюються рішення судом про виконання/невиконання стороною обвинувачення вимог конкретного стандарту доведення, як розв’язуються доказові невизначеності тощо.

Висловлені в цих тезах наукові судження і пропозиції потребують подальшого поглибленого дослідження та критичного осмислення, тому автор із вдячністю сприйме від читачів *конструктивну* критику.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Konverskyi A, *Lohika: pidruchnyk [Logic: Textbook]* (Kyivskyi universytet 2017) (in Ukrainian).
2. Volosova N i Volosova M, *Ugolovno-processual'noe zakonodatel'stvo Japonii: sravnitel'noe issledovanie [Japanese Law of Criminal Procedure: A Comparative Study]* (Jurlitinform 2016) (in Russian).
3. Vorob'ev A i drugie, "Delo Yukosa" kak zerkalo russkoj advokatury: kompleksnoe issledovanie v zashhitu rossijskoj advokatury i pravosudija ["The Yukos Case" as a Mirror of the Russian Bar: A Comprehensive Study in Defense of the Russian Bar and Justice] (Citadel' 2008) (in Russian).

Journal articles

4. Mazurkiewicz A, 'Sprawność działania – interpretacja teoretyczna pojęcia' (2011) 20 *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy* 56 (in Polish).
5. Gerasimova I i Novoselov M, 'Argumentacija kak metodologija ubezhdjenja' ['Argumentation as the Persuasion Methodology'] (2003) 10 *Voprosy filosofii* 72-84 (in Russian).
6. Hachaturjan D, 'Gnoseologicheskie osnovy opravdatel'nogo prigovora kak metod opredelenija predmeta sudebnogo poznaniija' ['Epistemological Foundations of a Non-Guilty Verdict as a Method to Determine the Subject Matter of Judicial Cognition'] [2016] 2(72) *Gosudarstvo i pravo* 188-9 (in Russian).
7. Hmyrko V, 'Diialnisnyi pohliad na restrukturizatsiiu kryminalnoho protsesu: the attempt of dogmatic Shawshank Redemption?' ['Activity-Based Look at the Restructuring of Criminal Procedure: The Attempt of Dogmatic Shawshank Redemption?'] [2018] 1(20) *Pravova pozytsiia* 21-36 (in Ukrainian).
8. Nikitaev V, 'Problemnye situacii ugovnogo processa i juridicheskoe myshlenie' ['Problematic Situations of Criminal Procedure and Legal Thinking'] [1996] 1(2) *Sostjazatel'noe pravosudie. Trudy nauchno-prakticheskikh laboratorij* 297 (in Russian).

Theses

9. Vasil'janova I, 'Osobennosti argumentacii v sudebnom diskurse' ['Specifics of Argumentation in Court Discourse'] (avtoref diss kand filolog nauk, Kaluzhskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet im K Je Ciolkovskogo 2007) (in Russian).

Websites

10. Shhedrovickij P, 'Kak sovremennyj upravlenec formiruet kartinu mira. Cikl lekcij v NITU MISIS. Moskva, 2010-2011' ['How a Modern Manager Forms a Picture of the World. Series of Lectures at NUST MISIS National University of Science and Technology. Moscow, 2010-2011'] (*Centr gumanitarnyh tehnologij*, 17.01.2013) <<https://gtmarket.ru/library/articles/5547>> (accessed: 11.08.2019) (in Russian).

Valery Hmyrko

ACTIVITY-BASED CONCEPT OF PROVING
IN COURT IN THE RESTRUCTURED CRIMINAL PROCEDURE
(METHODOLOGICAL REFLECTION THESES REGARDING
PARTS 1–2, ARTICLE 17 OF THE CRIMINAL PROCEDURAL CODE
OF UKRAINE)

ABSTRACT. The article notes that in the post-Soviet doctrine a conceptual methodological hypothesis starts to be formed on the need for restructuring of criminal procedure by taking the subsystem of pre-trial proceedings out of the general structure of criminal proceedings (criminal procedure). It is noted that in practical terms, this statement should lead to a differentiated legal regulation of two legal phenomena: 1) deformalized administrative and police detective activities aimed at preparing a criminal action which are made under judicial control in the form of the police inquiry; 2) activities of the court aimed at considering the legal claims of the prosecution as a criminal plaintiff which are made within the framework of due process (article 2 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, CPC of Ukraine). If we accept this scientific hypothesis, then the police version-generating (drafting and cognitive) and substantiating activities may be qualified as preparatory activities (preparatory proceedings) of the prosecution which precede the proving in court of its categorical assertion about the presence of appropriate physical and procedural grounds for a criminal action (parts 1, 2, article 17 CPC of Ukraine). Therefore, the author suggests that the phenomenon of criminal procedure should be considered as an exclusive attribute of the judiciary, since “the procedure is available only where there is a prosecution and a court”.

The purpose of the article is an attempt to problematize (to question) this generally accepted and time-honored doctrinal status quo, and accordingly, to offer new visions of the phenomena of proof and proving in criminal procedure.

The author believes that the concept of “proving” in court procedure can be defined as a special legal concept denoting a kind of argumentative thinking activity by the prosecution in court aimed at defending its legal position in merito. The article investigates the issue of the normative structure of the prosecution’s activity with the aim of proving in court, and it is comprised by such elements as “object”, “purpose”, “source material”, “method”, “actor”, “means”, “product”. It is emphasized that the represented functional structure of the prosecution’s activity of proving in court is implemented in its procedure which may be split into the preparatory, main and final stages. According to the author, the preparatory stage of proving consists of the following elements: 1) announcement of the indictment by the prosecutor; 2) obtaining of the prosecutor’s “clarifications” concerning the indictment; 3) finding out of the defense attorney’s position concerning the indictment; 4) finding out of the defendant’s attitude towards the charge brought against him/her; 5) finding out of the defense attorney’s position concerning acceptability of the legal formula of the defendant’s speech. The main stage of proving in court consists of the following elements: 1) introductory speech by the prosecutor; 2) submission to court of the list of evidence materials of the prosecution; 3) finding out of the defense attorney’s position concerning the evidence offered by the prosecution; 4) examination of evidence submitted by the prosecution; 5) opening speech by the defense attorney; 6) submission

to court of the list of evidence for the defense; 7) finding out of the prosecution's position concerning the evidence offered by the defense; 8) examination of evidence submitted by the defense; 9) interrogation of the defendant. The final stage of proving in court consists of closing speeches by the parties. The author concludes that since the main body of the argumentative work of proving and disproving within the proposed scheme is done by the parties during the specially designated time, the task of the closing speeches is to summarize the resulting criticism of their opponents' legal positions and to submit their proposals for the sought-for court decision. As for the closing speeches, the first of them is that of the prosecution, the second one – of the defense represented by the defense attorney, and the defendant him- / herself with the so-called “last plea” does not speak at all. After the speeches are made, the parties hand over their respective texts to the court.

KEYWORDS: criminal procedure; restructuring of criminal procedure; pre-trial proceedings; criminal action; court proceedings; adversarial principle; proof; proving in court.